

בקי צור

ללמוד להבין לזכור

מסכת פסחים – ק"ו-ק"ב

ענייני המסכת מבוארים בלשון שווה לכל נפש. המילים המודגשות הן תמצית העניינים, וניתן לקרוא אותן בפני עצמן כהכנה מהירה לפני הלימוד וכתזרה מהירה ובהירה לאחר הלימוד.

דף ק"ו

פגימה

נתבאר, שכוס ששתו ממנה בפה, נפגמה לשמש כוס של ברכה, כלומר, לקידוש, ולהבדלה, ולברכת המזון, ולכל ברכות שתקנו לסדרן על הכוס, ומבואר שיש בזה שלוש דעות.

- רב אידי בר שישא היה מקפיד על הכוס שלא תהא פגומה. [כלומר שאם שתו מהכוס בפה, לא היה עושה אותה כוס של ברכה].

- ורב יעקב בר אידי היה מקפיד אף על החצבא [=דלין] שלא תהא פגומה. [כלומר שאם שתו מהחצבא בפה, לא היה נוטל ממנה יין לכוס של ברכה].

- ומר בר רב אשי היה מקפיד אף על החבית שלא תהא פגומה. [כלומר שאם שתו מהחבית בפה, לא היה נוטל ממנה יין לכוס של ברכה].

קידוש הלילה וקידוש היום

נאמר, "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" (שמות כ' ז'), ולמדו מכאן חכמים, שמיז בכניסתו, יש להזכירו לקדשו, וזכירה היא על היין, ומכאן למדו, שיש לומר ברכת קידוש על היין, בליל שבת, בכניסתו.

ומתוך כך שנאמר בכתוב "יוֹם הַשַּׁבָּת", למדו שיש לזכרו על היין גם ביום, וביאר רב יהודה, שביום אינו אומר ברכת קידוש, אלא מביא כוס יין, ומברך עליו בורא פרי הגפן בלבד ושותה.

וקידוש היום נקרא קידושא רבה, משום שברכת בורא פרי הגפן היא ברכה הנאמרת בכל הקידושים.

ופעם אחת נזדמן רב אשי למחוזא, ואמרו לו, יקדש לנו כבודו קידושא רבה, ונתנו לו לקדש. ומאחר שלא ידע למה נתכוונו באומרם קידושא רבה, בירך תחילה בורא פרי הגפן, שהיא הברכה הנאמרת תחילה בכל הקידושים, והמתין לראות מה יעשו, וראה זקן אחד גוחן ושותה, והבין שאין צריך לברך יותר. וקרא על עצמו את הכתוב, "הִתְקַדַּם עֵינָיו בְּרֵאשׁוֹ וְהִפְסִיל בְּחֻשָּׁף הוֹלֵךְ וְיַדְעֵתִי גַם אֲנִי שְׂמֵקָה אֶחָד וְקָרָה אֶת כָּלָם" (קהלת ב' י"ד).

זמן ברכת ההבדלה

כבר נתבאר, שבמוצאי שבת, יש להבדיל על היין, כלומר לברך על כוס של יין ברכת הבדלה [המסתיימת, ברוך המבדיל בין קודש לחול]. וזהו זמן ההבדלה לכתחילה.

אמנם לדברי בני רבי חייא, מי שלא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל והולך בכל השבת כולו.

וביאר רבי זירא, שבאמת אי אפשר להבדיל כל השבוע כולו, עד שבת הבאה, אלא רק בשלושה ימים ראשונים שאחר השבת. שכן מצינו לענין גיטין, ששלושה ימים ראשונים של השבוע נחשבים אחר שבת שעברה, ושלושה ימים אחרונים של השבוע, נחשבים לפני שבת הבאה, [ולכן אם אמר לאשתו, הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז אחר השבת, ונתנה לו בשלושה ימים ראשונים שאחר השבת, מגורשת, ואם אמר לאשתו הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז לפני השבת, ונתנה לו בשלושה ימים שקודם השבת, מגורשת].

- ללשון ראשון בדף ק"ז, כן פסק רבא, שניתן להבדיל כל השבוע עד יום רביעי.

- ולדברי אמימר בדף ק"ז, רבא פסק שניתן להבדיל כל יום ראשון.

ורב יעקב בר אידי הוסיף ואמר, שדווקא ברכת הבדלה יכול לברך גם אחרי מוצאי שבת, אבל ברכת האור אינו מברך אלא במוצאי שבת, ואם לא בירך במוצאי שבת, שוב אינו מברך.

ברכת קידוש בין נטילה לאכילה

כלל בידינו, שיש להסמיך את נטילת הידים לאכילת הפת, ולא להפסיק ביניהם.

לדברי רב ברונא אמר רב, הקידוש נחשב כהיסח הדעת בין נטילה לסעודה, ולכן תחילה יקדש, ואחר כך יטול ידיו לסעודה.

ומי שנטל ידיו לסעודה קודם קידוש, לא יקדש בעצמו, שבכך הוא מפסיק בין הנטילה לסעודה, ויצטרך ליטול שוב. אלא אחר יקדש, והוא יצא ידי חובתו בשמיעה ושתיה, שבכך, מאחר שאינו מקדש בעצמו, אין הדבר נחשב היסח הדעת, ויכול לאכול אחר כך על סמך נטילה ראשונה.

ואין לומר שיקדש בעצמו, ויחזור ויטול אחר כך פעם שניה, כי בכך נמצאת ברכה של נטילה ראשונה לבטלה.

אמר להם רב יצחק בר שמואל בר מרתא, [אכתי לא נח נפשיה דרב, כלומר רק זמן קצר עבר מפטירתו של רב, וכבר נשכחו שמועותיו], הלא פעמים הרבה הייתי עומד לפני רב בסעודת שבת, וכשהיה רעב והיה תאב יותר לפת, היה מקדש על הפת, וכשהיה צמא והיה תאב יותר ליין, היה מקדש על היין. וכשהיה מקדש על הפת, תחילה היה נוטל ידיו, [ואומר ויכולו], ומברך המוציא, ואומר ברכת קידוש, ואחר כך פורס את הפת ואוכל. ואם כן ברכת הקידוש אינה נחשבת הפסק בין הנטילה לאכילה.

וכתב רשב"ם, שכן ההלכה, שברכת הקידוש אינה נחשבת הפסק בין נטילה לסעודה, ולכן, אם נטל ידיו קודם קידוש, אינו צריך לחזור וליטול אחר קידוש. ומכל מקום, לכתחילה יקדים את הקידוש, ואחר כך יטול ידיו, כדעת בית הלל במסכת ברכות.

טעם קודם קידוש

- **לדברי רב הונא אמר רב, ולדברי רב יוסף אמר שמואל, מי שאכל בליל שבת קודם קידוש, לא יקדש כל הלילה, אלא למחר קודם הסעודה.**

- **ולדברי רבה אמר רב נחמן אמר שמואל, אף מי שאכל בליל שבת קודם קידוש, יקדש בליל שבת. וכן פסק רבא.**

טעם קודם הבדלה

- **לדברי רב אסי, ולדברי רב יוסף אמר שמואל, מי שאכל במוצאי שבת קודם הבדלה, לא יבדיל כל הלילה, אלא למחר קודם הסעודה.**

- **ולדברי רב הונא אמר רב, ולדברי רבה אמר רב נחמן אמר שמואל, אף מי שאכל במוצאי שבת קודם הבדלה, יבדיל בלילה. וכן פסק רבא.**

ופעם אחת ארע, שנזדמן רב ירמיה בר אבא לביתו של רב אסי, ושכח רב ירמיה, וטעם קודם הבדלה, ולאחר מכן נתנו לו כוס הבדלה, והבדיל. שאלה אשתו של רב אסי את רב אסי, הלא מר אינו עושה כן. וענה לה, הניחי לו, שהוא עושה כרבו רב [שרב הונא אמר דבריו משמו של רב. ותוס' פירשו, שרב ירמיה עשה כרבו רב הונא].

דף ק"ז

קידוש על שכר

רב הונא שאל את רב חסדא, אם במקום שאין יין מקדשים על השכר, [וסתם שכר הוא שכר תמרים], וענה לו **רב חסדא**, הלא אני שאלתי מרב, ורב מרבי חייא, ורב חייא מרבי, אם מקדשים על פירזומא [=שכר שעורים] ועל שכר תאנים, ועל אסני [=שכר תותים], ולא התיר, ואם כן, כל שכן שאין לקדש על שכר תמרים.

וכן מבואר מדברי רב חסדא אמר רב, שאין מקדשים על השכר.

וכן מבואר מדברי רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל, שאין מקדשים על השכר.

וכן מבואר בשתי ברייתות, שבאחת שנינו אין מקדשים אלא על היין. ובשניה שנינו אין מקדשים על השכר.

אולם כשלו שלח לרבי שכר [תמרים] בן שלושה עשר מגני [=שנתנו מים על התמרים, ואחר שזבו, נתן על תמרים אחרים, וכך עשה שלוש עשרה פעמים], **טעמו רבי**, והיה טעמו טוב, **ואמר, כגון זה ראוי לקדש עליו**, ולומר עליו כל שירות ותשבחות שבעולם. ואף שלאחר מכן בלילה ציערו אותו שגרמו לו שלשול, לא חזר בו, אלא אמר, מיסר ומפייס, כלומר אף שלאחר מכן מצערים הם, מאחר שבשעת שתיה טובים הם, ראויים הם לומר עליהם קידוש והבדלה.

וכן מצינו, שרב קידש על השכר, [אף על פי שהיה לו יין כי השכר היה חביב לו יותר], וכשראה זאת רב הונא, אמר על כך, החל אבא [=רב] להשתכר [=להרויח] ממכירת שכר, ועל ידי זה נעשה יפה בעיניו לקדש עליו.

ובברייתא אחת מבואר, שכן דעת רבי אלעזר ברבי שמעון, שמקדשים על השכר.

אמנם מדברי האמוראים הבאים מבואר, שהשכר גרוע הוא, ואם כן אין ראוי לקדש עליו. שכך אמר רב יוסף, אנדור ברבים [נדר שאין לו הפרה] שלא אשתה שכר.

ואמר רבא, שעדיף לשתות מי זוריון [=מי משרת שכר] ולא לשתות שכר.

ועוד אמר רבא, שזה שמקדש בשכר, יענש מידה כנגד מידה להיות עני, עד שלא יהיה לו יין, ועל כרחו תהא כל שתייתו שכר.

הבדלה על שכר

לדברי רב חסדא אמר רב, וכן לדברי רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל, **כשם שאין מקדשים על השכר, כך אין מבדילים עליו.**

ואמרו מר ינוקא ומר קשישא בניו של רב חסדא לרב אשי, שפעם אחת נזדמן אמימר למקומם, ולא היה להם יין להבדלה, והביאו לו שכר, ולא הבדיל עליו, וישן מעונה בלא לאכול, ולמחרת טרחו והביאו לו יין, והבדיל עליו ואכל. ולאחר מכן, כשנזדמן למקומם פעם נוספת, ולא היה להם יין, והביאו לפניו שכר, אמר, אם כן, חמר

מדינה הוא [=זהו יין המדינה], הבדיל עליו ואכל.

ומכאן למדנו, שאף שאמרו שאין מבדילים על השכר, אם הוא חמר מדינה מבדילים עליו. [נעוד שלושה דברים למדנו מכאן, כפי שיתבאר בעזה"י להלן].

ברכת המזון על השכר

בברייתא בה מבואר, שאין מקדשים אלא על היין, מבואר, שכמו כן אין מביאים כוס לברך עליו ברכת המזון, אלא של יין בלבד.

שלושה דברים שלמדנו ממעשה אמימר

נתבאר, שכשלא הביאו לאמימר יין להבדיל עליו, לן מעונה, והבדיל למחרת. וממעשה זה למדנו שלושה דברים.

א. המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס.

ב. אסור לו לאדם שיאכל קודם שיבדיל.

ג. מי שלא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל והולך כל השבת כולו.

שיעור השתיה מכוס של ברכה

בדף ק"ה כבר נתבאר שהמברך צריך שיטעום מכוס של ברכה ונחלקו חכמים בשיעור הטעימה הזו.

לדעת תנא קמא – די בטעימה מועטת לצאת בה ידי חובה.

ולדעת רבי יוסי בר יהודה – צריך לשתות מהכוס מלא לוגמא.

וכן אמר רב הונא אמר רב, וכן תני רב גידל זמן נרש, המקדש וטעם מלא לוגמא, יצא, ואם לאו, לא יצא.

ואמר רב נחמן בר יצחק, אני שניתי את הדין הזה משמו של רב גידל, ולא שניתי איזה הוא, לא גידול בר מנשיא, ולא גידול בר מניומי, אלא גידול סתם.

ונפקא מינה, שאם נשמע שאחד מהם אמר אחרת, לא נקשה מכך על דברי רב נחמן, כי רב נחמן אמר דבריו בשם רב גידל האחר.

זמן איסור אכילה בערבי פסחים

במשנה שבתחילת הפרק שנינו, שאסרו חכמים לאכול בערבי פסחים מהזמן הסמוך למנחה ולמעלה עד הערב.

ובתחילת הפרק נתבאר, שכוונה לסוף שעה תשיעית, שהיא הזמן הסמוך למנחה קטנה [אמצע שעה עשירית, שהיא סוף זמן הקרבת התמיד כשמאחרים אותן], וסיבת האיסור היא, כדי שבהגיע הערב, תאכל המצה לתיאבון, ולא תאכל אכילה גסה.

אמנם בסוגיתנו נסתפקו, האם כוונת המשנה לאסור את האכילה רק סמוך למנחה קטנה, כדי שתיאכל המצה לתיאבון, כפי שנתבאר.

או שכוונת המשנה לאסור את האכילה מתחילת שעה ששית, שהיא הזמן הסמוך למנחה גדולה [אמצע שעה שביעית, שהיא תחילת זמן הקרבת התמיד כשמקדימים אותן], וסיבת האיסור היא, כי אז מתחיל זמן הקרבת קרבן פסח, ומשעה שצריכים להקריבו, אסרו חכמים את האכילה, שמא יאריך באכילתו, ויפשע, וימנע מלעשות את הפסח.

ומסקנת הגמרא, שהאכילה אסורה מסוף שעה תשיעית, כפי שנתבאר בתחילת הפרק, כי כן יש להוכיח מדינו של אגריפס המבואר להלן.

החידוש באיסור אכילה של אגריפס

אגריפס המלך, מלך כשר היה ממלכי חשמונאי, ולא היה אוכל בכל יום עד שעה תשיעית.

ומבואר בברייתא, שאפילו הוא, שלא היה אוכל בכל יום אלא בשעה תשיעית, בערבי פסחים אסור הוא לאכול סמוך למנחה.

והנה אם זמן האיסור הוא סמוך למנחה גדולה, ומשום שמא יפשע מלעשות הפסח, אין סברא לחלק בין אגריפס לשאר בני אדם, שיהיה צורך ללמד שגם הוא אסור לאכול מן המנחה ולמעלה, שכן אצל כולם יש חשש שווה, שמא אם יאכלו אחר שש שעות, יפשעו, ולא יעשו הפסח, ואין חילוק בדבר בין אם יתחילו לאכול בשעה תשיעית, או בשעה אחרת שהיא אחר שש שעות.

אבל אם זמן האיסור הוא סמוך למנחה קטנה, וכדי שתהא המצה נאכלת לתיאבון, יש סברא לחלק בין אגריפס לשאר בני אדם, כי יש מקום לומר, ששאר בני אדם הרגילים לאכול בשעה רביעית, אם יאכלו סמוך לערב, שוב לא יאכלו בערב מצה לתיאבון, מה שאין כן אגריפס, שרגיל לאכול בכל יום בשעה תשיעית, אכילתו בשעה זו היא כאכילת שאר בני אדם בשעה רביעית, ואינה גורמת לו שלא יאכל לערב לתיאבון, ולכן הוצרכו לומר, שלמרות הסברא הזו, באמת אין לחלק כן, וגם אגריפס אסור לאכול מהזמן הסמוך למנחה.

ומכאן למדנו שזמן האיסור הוא סמוך למנחה קטנה וסיבת האיסור כדי שיאכל בערב מצה לתיאבון.

דברים שמותר לאכול בערב פסח עד הלילה

נתבאר, שחכמים אסרו לאכול בערבי פסחים מסוף שעה תשיעית ולמעלה.

וכבר נתבאר בדף צ"ט, שאיסור זה אמור לענין מצה עשירה, [שכן מצה גמורה שיוצאים בה ידי חובה, אסורה כבר מתחילת היום, כמבואר בירושלמי. ופת חמץ, אסורה מתחילת שעה ששית], ויש דברים שמותר לאכול בערבי פסחים עד הלילה, **כי אינם משביעים**, ואין לחוש שמחמת אכילתם תהא אכילת המצה אכילה גסה.

- לדברי רב אסי, רשאי לטבול ולאכול מיני **תרגימא**. רש"י מפרש שהכוונה לפירות. ורשב"ם מפרש שהכוונה לפירות **ובשר בלא לחם**.

- ורבי יצחק היה נוהג לאכול **ירקות** מהמנחה ולמעלה.

- וכן שנינו בברייתא, שהשמש המכין את הסעודה, רשאי לאכול **בני מעיים**. [וזכר לדבר זה, שיש לתת לשמש לאכול ממה שמכין, ולא יצטער להימנע ממאכלים שעוסק בהם, שנאמר, "כִּי כֹה אָמַר ה' לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלַם נִירוּ לְכֶם נִיר וְאֵל תִּזְרְעוּ אֶל קוֹצִים" (ירמיהו ד' ג'), כלומר, כשאתם טורחים, תטרחו בדבר שאתם יכולים ליהנות ממנו].

- ורבא היה רגיל לשתות **יין** כל יום של ערב פסח, שעל ידי כן היה מגרה עצמו לאכילה, והיה אוכל מצה הרבה בערב.

וענין זה, שריבוי שתיית היין גורמת לריבוי האכילה, ואינה משביעה אותו, למדו רבא מהמשנה, בה מבואר, שמותר לשתות יין בין כוס ראשון לשני, ואם כן, אין הדבר גורם לו שובע, ולא שתאכל המצה אכילה גסה.

כן פירש רש"י, שכל הדברים הללו מותר לאוכלם בערב פסח, כי אינם משביעים, אבל אין מעלה באכילתם [חוץ מהיין שגורם ריבוי תאבון].

אכן רשב"ם פירש, שכל הדברים הללו, לא רק שאינם משביעים, אלא אף גורמים כולם לריבוי תאבון, ועל ידי זה תאכל המצה בערב לתאבון יותר. ועל הענין הזה, שאכילה מרבה תאבון לאכול עוד, מביא את הפסוק, "נִירוּ לְכֶם נִיר וְאֵל תִּזְרְעוּ אֶל קוֹצִים", שכשם שחורשים את הקרקע כדי לקבל הזריעה, כך האדם, כשאוכל דברים שאינם משביעים, מרבה התאבון לאכול עוד.

דף ק"ח

תענית רב ששת בערב הפסח

רב ששת היה יושב בתענית כל יום ערב הפסח מתחילתו.

ומתחילה רצו לומר, שהסיבה לכך, כי לדעתו, סיבת איסור האכילה בערבי פסחים, היא משום קרבן הפסח, שמא כשיאכל יפשע, וימנע מלעשות הפסח, ודעתו כדעת האומרים, שזמן הקרבת הפסח מתחיל בתחילת היום, [כדברי רבי אושעיא אמר רבי אלעזר בביאור דברי בן בתירא במסכת זבחים, שהפסח הנשחט בארבעה עשר בשחרית לשמו, כשר, כי נאמר, "וְהָיָה לְכֶם לְמִשְׁמַרְתָּ עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְבָּיִם" (שמות י"ב ו'), והכוונה בין ערב [=לילה] של אתמול לערב [=לילה] של היום, ואם כן, כל יום ארבעה עשר שבין שתי הלילות הוא זמן הקרבת הפסח], ומאחר שזמן הקרבתו מתחילת היום, מתחילת היום נאסרה האכילה.

אולם דחו זאת, ואמרו, שבאמת מודה רב ששת, שהסיבה שנאסרה האכילה בערבי פסחים, כדי שתאכל המצה בערב לתאבון. והסיבה שהיה מתענה כל היום, כי היה איסתניס [=מעונג], שאם היה טועם דבר בבוקר, שוב לא היה אוכל מצה בערב לתאבון.

חיוב הסבה בליל פסח

שנינו בתחילת הפרק, שכל אדם מישראל, אפילו הוא עני, לא יאכל בלילי פסחים, עד שיסב כדרך בני חורין, שאכילתם בהסבת שמאל על מטה, ושלחן בצדו, שעליו המאכל, והסיבה שכך יש לאכול בלילה פסחים זכר לחירות.

ומבואר, שאין הסבה אלא כששוכב על צדו השמאלית. אבל השוכב פרקדן [=על גבו], וכן השוכב על ימינו, אינו נקרא מיסב.

- ולפירוש רש"י נאמרה סיבה נוספת למה לא ישכב פרקדן, והיא שמא יקדים קנה לוושט, שכן על ידי שצוארו נמתח לאחוריו נפתח הקנה ועלול המאכל להיכנס לתוכו ונחנק.

- ולפירוש רשב"ם הסיבה הנוספת נאמרה על המיסב על ימינו שכן הוושט היא בצד ימין וכשמיסב על ימינו נפתח הקנה ועלול המאכל להיכנס לתוכו

ולהלן יתבאר בעזה"י מתי צריכים להסב, ומי הם הצריכים להסב.

מתי צריכים להסב

א. באכילת המצה.

מאחר שהמצה היא זכר לגאולה, כשאוכל את המצה צריך להסב כבני חורין.

ב. באכילת המרור.

מאחר שהמרור הוא זכר לעבדות, כשאוכל את

המרור אין צריך להסב

ג. בשתיית ארבע כוסות.

משמו של רב נחמן אמרו שבשתיית שתי כוסות צריך להסב ולהסב ובשתיית שתי כוסות אין צריך להסב ונחלקו חכמים בביאור דבריו.

- ו"א **שבשתיית שתי כוסות ראשונים צריך להסב**, כי תחילת שתייתו צריכה להיות דרך חירות, ומאחר שתחילת שתייתו היתה דרך חירות, שוב אין להקפיד בשתיית הכוסות האחרונות, שיהיו בהסבה.

- וי"א **שבשתיית שתי כוסות אחרונות צריך להסב**, שכן באותו זמן כבר מספר בהגדה על הגאולה, ועליו להראות זאת, אבל בשתיית שתי כוסות ראשונות אינו צריך להסב, שכן אז עדיין אומר עבדים היינו.

ומסקנת הסוגיה, שמאחר שי"א שצריך להסב בשתיית שתי כוסות ראשונות. וי"א שצריך להסב בשתיית שתי כוסות אחרונות. **יש להסב בשתיית כל ארבע כוסות.**

מי חייב להסב

נתבאר, שכל אדם מישראל, אפילו הוא עני, צריך להסב, והכוונה לבעלי בתים, ולהלן יתבאר בעזה"י דין שאר בני אדם.

א. אשה רגילה אינה צריכה להסב.

- רשב"ם פירש, מפני אימת בעלה וכפופה לו. [ולפי הטעם הזה דווקא כשיש לה בעל אינה צריכה להסב].

- ובשאלות דרב אחאי פירש, שאין דרכם של נשים להסב.

ב. אשה חשובה צריכה להסב.

ג. בן אצל אביו צריך להסב.

- ופירש רשב"ם משום שאינו כפוף כל כך.

ד. תלמיד אצל רבו בתורה אינו צריך להסב.

אמר אב"י, שכשהיו בליל הפסח בביתו של רבה, היו התלמידים נשענים כל אחד על ברכי חברו לשם הסבה. וכשבאו לבית רב יוסף, אמר להם, שאינם צריכים, כי מורא רבך כמורא שמים, ואין להראות דרך חירות בפני רבו.

ה. תלמיד אצל רבו לאומנות צריך להסב.

ועל הענין הזה שנינו, עם הכל אדם מיסב, ואפילו תלמיד אצל רבו.

ו. שמש צריך להסב.

וזהו שאמר רבי יהושע בן לוי, השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב, יצא. דווקא אם היסב אבל אם לא היסב לא יצא.

חיוב ארבע כוסות בליל הסדר

חכמים תקנו לשתות ארבע כוסות של יין בלילי פסחים. ומצינו בפירוש רש"י ורשב"ם שני טעמים לדבר זה.

א. במשנה, [בה נשנה חיוב ארבע כוסות לכל אדם], פירשו רש"י ורשב"ם, שתקנו לשתות ארבע כוסות כנגד ארבע לשונות של גאולה האמורות

בגלות מצרים, "לָכֵן אָמַר לְבָנָי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵיכֶם וְגֵאֲלֹתִי אֶתְכֶם בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹתִי וְבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים. וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לְכֶם לֵאלֹהִים וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם" (שמות ו' ו-ז).

ב. ובגמרא, [על דברי רבי יהושע בן לוי, המחייב נשים משום שגם הן היו באותו הנס], פירש רש"י, שתקנו שלוש כוסות כנגד שלוש כוסות [פורענות] האמורות בכתוב, "וְכֹס פְּרָעָה בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעֶבְרִים וְאֶשְׁחַט אֶתְכֶם אֵל כּוֹס פְּרָעָה וְאֶתְּנוּ אֶת הַכּוֹס עַל פֶּה פְּרָעָה" (בראשית מ' י"א), **וכוס נוספת לברכת המזון.**

ומבואר במשנתנו, שכל אדם מישראל, אפילו הוא עני שבעניים המתפרנס מתמחוי של צדקה, חייב בארבע כוסות.

ופירש רשב"ם, שעני, מאחר שהוא חייב בארבע כוסות, מחויבים גבאי צדקה לתת לו ארבע כוסות, ומכל מקום, אם לא נתנו לו, לא נפטר בכך, ולכן ימכור מלבושו, או ילוה, או ישכיר את עצמו, בשביל יין לארבע כוסות.

ורבי יהושע בן לוי לימד, שגם נשים חייבות בארבע כוסות, משום שאף הן היו באותו הנס. כלומר שבזכותן באה הגאולה, כמו שאמרו במסכת סוטה, בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו.

ודעת תנא קמא בברייתא, שהכל חייבים בארבע כוסות הללו, אנשים, נשים, ואפילו תינוקות, [כי כולם נגאלו ממצרים].

אולם רבי יהודה חולק ואומר, וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין, [הלא פטורים מהמצוות], **אלא מחלקים להם קליות ואגוזים בערב פסח, כדי שלא ישנו וישאלו.** וכן אמרו עליו על רבי עקיבא, שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות בערב פסח, כדי שלא ישנו וישאלו.

שיעור יין של ארבע כוסות

מסקנת הסוגיה, שדברי רב יהודה אמר שמואל הם כמו המבואר בברייתא, **שכל אחד מארבע כוסות צריך שיהא בו יין כשיעור מזיגת כוס,**

כלומר שבכל אחת מהכוסות יהיה בו רובע רביעית הלוג, שאחר המזיגה בשלושה חלקים מים יהיה בכל כוס רביעית הלוג יין מזוג, ונמצא שיעור יין של כל ארבע הכוסות [קודם המזיגה], רביעית הלוג.

היין הראוי לארבע כוסות

מבואר בברייתא, שיוצא אדם ידי שתיית ארבע כוסות, בין ביין חי, [בלא מזיגה במים, ואז צריך שיהא שיעור שלם של רביעית הלוג מהיין לבדו], ובין ביין מזוג, [שמוזגו במים, ואז די ברובע רביעית יין, מזוג בשלושה חלקים מים, שיהיה הכל יחד רביעית הלוג].

אולם רבא אמר, שאף שיוצא ביין חי ידי חובת ארבע כוסות, אין זו מצווה שלימה, כי אין זו שתיה דרך חירות. [=ידי יין יצא, ידי חירות לא יצא].

עוד מבואר בברייתא, שיוצא אדם ידי שתיית ארבע כוסות, בין ביין חדש, ובין ביין ישן.

- י"מ שחדש עדיף כי הישן נחלש הפיג טעמו ואין בו טעם יין כל כך.

- וי"מ שהישן עדיף מהחדש שהחדש אין בו טעם יין שעוד לא תסס כראוי.

ולדעת רבי יהודה, צריך שיהא ביין טעם ומראה, שנאמר, "אַל תִּרְא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי יִתֵּן בְּכֹס עֵינָו יִתְהַלֵּךְ בְּמִישְׁרָיִם" (משלי כ"ג ל"א).

וכתבו התוס' בדף ק"ט, שיוצאים ארבע כוסות ביין מבושל, ומקדשים עליו, ומברכים עליו בורא פרי הגפן.

שתאן בבת אחת

לדברי רב יהודה אמר שמואל – אם שתה ארבע כוסות בבת אחת יצא.

- רש"י מפרש שעירה ארבע כוסות של רביעית לכוס אחת גדולה ושתה ממנה.

- ורשב"ם פירש, ששתה ארבע כוסות בזה אחר זה, שלא כסדר ההגדה.

ולדברי רב – אם שתה ארבע כוסות בבת אחת, רק ידי יין יצא, [שיש לשתות יין משום שמחת יום טוב, כפי שיתבאר בדף ק"ט], אבל ידי ארבע כוסות לא יצא.

השקה מהן לבניו ולבני ביתו

מאחר ששתה את רוב הכוס, יצא ידי שתיית אותה כוס, אף אם השקה את הנותר לבניו ובני ביתו.

ומבואר בדברי התוס', שאין צריך לשתות את רוב הכוס גם כשהיא גדולה, אלא שישתה רוב שיעור רביעית, והוא שיעור מלא לוגמא הנזכר בדף ק"ז. ומכל מקום לכתחילה יש לשתות רביעית שלימה.

דף ק"ט

חוטפים מצות בלילי פסחים

רבי אליעזר אומר, חוטפים מצה בלילי פסחים, בשביל תינוקות כדי שישאלו. [וי"ג שלא ישנו].

- י"מ שהכוונה לכך שיש להגביה את הקערה עם המצות לגרום לתינוקות שישאלו. [וי"ג חוטפים מצוות, והכוונה להגביה את הקערה שיש בה מצה ומרור ושתי תבשילים].

- וי"מ שהכוונה לכך שאוכלים מהר לפני שירדמו התינוקות. [ופירש רש"י שכן עיקר].

- וי"מ שחוטפים ומסלקים את המצה מהתינוקות אחר שאכלו מעט, כדי שלא יאכלו הרבה וישנו מתוך אכילה, ושוב לא ישאלו, אבל עכשיו כשחוטפים מהם, לא ישנו, כי לא אכלו כדי שביעה, וכשיראו כל השינויים שאנו עושים, ישאלו מה נשתנה. [ופירוש זה נראה לרשב"ם].

עת לעמוד בבית המדרש

אמרו עליו על רבי עקיבא, מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש, חוץ מערבי פסחים, וערב יום הכפורים.

- בערב פסח בשביל תינוקות, כדי שישנו התינוקות ביום ולא בלילה בשעת הגדה.

- ובערב יום הכיפורים, כדי שיאכילו את בניהם.

שמחת הרגל

חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנאמר, "וְשִׂמְחַתְּ בַּחֲגֻף אֶתְּהָ וּבְנֶךְ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ" (דברים ט"ז י"ד).

ואמר רבי יהודה בן בתירא, בזמן שבית המקדש קיים, אין שמחה אלא בבשר, שנאמר, "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֶׁם וְשִׂמְחַתְּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כ"ז ז'), ועכשיו, שאין בית המקדש קיים, אין שמחה אלא ביין, שנאמר, "וַיַּיֵּן וְשִׂמַח לְבָב אֲנֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנָיו מִשְׁמֶן וְלַחֵם לְבָב אֲנֹשׁ יִסְעָד" (תהלים ק"ד ט"ו)

ולדעת תנא קמא – הכל שווים בדבר זה, ומשמח אדם את בניו ובני ביתו ביין.

ולדעת רבי יהודה – אנשים בראוי להם, ונשים בראוי להן. וביארו בגמרא, אנשים, ביין.

ונשים, בבבל **בבגדי צבעונים**, ובארץ ישראל,

בבגדי פשתן מגוהצים.

מידת רביעית

נתבאר לעיל, ששיעור כל אחת מארבע כוסות הוא רביעית הלוג, ובאו האמוראים ללמד את העם מהי המידה הזו.

רבי יצחק לימד, שהמידה הנקראת קסתא,

שהיו מוכרים בה מורייס בציפורי, היא כמידת

לוג של מקדש [=קסתא דמוריסא דהוה בציפורי

היא הות כמין לוגא דמקדשא], ורביעית ממנה

היא, רביעית הלוג הנצרכת לארבע כוסות של

פסח.

ורבי יוחנן לימד, שהמידה הקרויה תמנייתא

שהיתה בטבריה, שמתחילה היתה גדולה יותר,

ואחר כך הקטינוה, ההפרש בין הישנה הגדולה,

לבין החדשה הקטנה, הוא רביעית הלוג

[=תמנייתא קדמייתא דהוה בטבריא הות יתירה על

דא ריבעא]. ובהן ישאר רביעית הלוג הנצרכת

לארבע כוסות של פסח, שתחילה ימלא את

הגדולה, ולאחר מכן יעביר מהגדולה לקטנה עד

שתתמלא הקטנה, והנשאר בגדולה הוא רביעית

הלוג.

ורב חסדא לימד, ש**מידת רביעית של תורה**, היא

מה שיכנס במידה, שאורכה שתי אצבעות

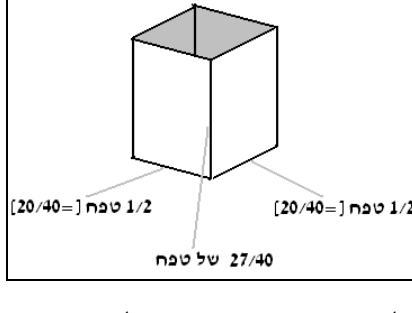
גדולות [=שני גודלים שהם חצי טפח], ורוחבה שתי

אצבעות [=שני גודלים שהם חצי טפח], וגובהה

שתי אצבעות [=חצי טפח] ועוד חצי אצבע

[=שמינית טפח] ועוד חומש אצבע [אחד מעשרים

בטפח. סה"כ הגובה 27/40 מהטפח].

ולהלן יתבאר בעזה"י מהיכן למד רב חסדא

שיעור זה.

טבילה המטהרת

נאמר בענין טהרת הטמא, "וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שְׂכַבֵּת

זָרַע וְרָחֵץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעֶרְב" (ויקרא

ט"ו ט"ז). ודרשו חכמים את הכתוב.

"וְרָחֵץ" – שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים.

"בַּמַּיִם" – במי מקוה, שהם מים מיוחדים,

שנקוו מתחילה מעצמם, ואינם שאובים, שהביא

עתה כדי לטבול בהם.

"אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ" – שתהא הטבילה במים שכל

בשרו נכנס בהם בבת אחת, והם אמה על אמה

ברום שלוש אמות, והם שיעור ארבעים סאה

שאמרו חכמים למקווה.

ואמר רב חסדא, מאחר שאמה על אמה ברום

שלוש אמות הם ארבעים סאה, רביעית של

תורה היא אצבעים [=חצי טפח] על אצבעים

[=חצי טפח] ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש

אצבע [27/40 של טפח].

שכן אם תקח מקום זה של אמה [=ששה טפחים]

על אמה [=ששה טפחים] ברום שלוש אמות

[=שמונה עשרה טפחים], ותחלק את גובהה לששה

עשר חלקים שווים, יהא גובה כל חלק טפח וחצי

אצבע [=שמינית טפח]. ומאחר שחלק זה הוא

אחד מששה עשר מארבעים סאה, יש בכל חלק

כזה 2.5 סאה.

כל טפח הוא ארבע אצבעות או 20 חומשי אצבע.

וחצי אצבע הם 2.5 חומשי אצבע. ואם כן גובה

כל אחת מהחלקים הנ"ל [של טפח וחצי אצבע]

הוא 22.5 חומשי אצבע.

טול את אחד החלקים הללו וחלק את גובהו

לחמישה, [שכל חלק חצי סאה], יהא כל חלק גבוה

4.5 חומשי אצבע. ואם כן מקום שהוא אמה על

אמה ברום 4.5 חומשי אצבע יש בו חצי סאה.

ואם כן שלושה חלקים כאלה שהם מקום של

אמה על אמה ברום 13.5 חומשי אצבע מחזיק

סאה ומחצה.

וסאה היא ששה קבים, והקב ארבעה לוגין, ואם

כן בכל סאה יש 24 לוגין, ובסאה ומחצה יש 36

לוגין.

ואם כן אמה על אמה [=ששה טפחים על ששה

טפחים] ברום 13.5 חומשי אצבע הם שלושים

וששה לוג ואם כן כל לוג הוא טפח על טפח ברום

13.5 חומשי אצבע.

והטפח הוא ארבע אצבעות על ארבע אצבעות,

חלוק את הלוג הנ"ל לארבעה חלקים שווים,

יהא כל חלק שתי אצבעות על שתי אצבעות

ברום 13.5 חומשי אצבע. הרי שרביעית הלוג

היא טפחים על טפחים בגובה 13.5 חומשי אצבע

שהם אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע.

עד כאן החשבון כפי שכתבו רש"י, ולהלן נכתוב

באופן מקוצר יותר.

כבר ידענו שאמה על אמה ברום שלוש אמות הם

ארבעים סאה.

שלוש אמות הם 18 טפחים שהם 72 אצבעות

שהם 360 חומשי אצבע, ואם כן אמה על אמה

ברום שלוש אמות הם גם ששה טפחים על ששה

טפחים ברום 360 חומשי אצבע.

ומאחר שששה טפחים על ששה טפחים ברום 360 חומשי אצבע הם ארבעים סאה, כל סאה היא ששה טפחים על ששה טפחים ברום 9 חומשי אצבע. וסאה ומחצה היא ששה טפחים על ששה טפחים ברום 13.5 חומשי אצבע.

הסאה ששה קבים, והקב ארבעה לוגין, ואם כן בכל סאה יש 24 לוגין, ובסאה ומחצה יש 36 לוגין.

חלק את הסאה ומחצה לשלושים וששה חלקים שכל אחד הוא לוג קבל טפח על טפח ברום 13.5 חומשי אצבע.

חלק אותו לארבעה קבל חצי טפח על חצי טפח ברום 13.5 חומשי אצבע. והם שתי אצבעות על שתי אצבעות ברום אצבע וחומש אצבע.

שולחן של מקדש

רבין בר חיננא אמר לרב אשי, ששלחן של מקדש, שהיה אורכו שתי אמות, ורחבו אמה אחת, לא היה כולו חתיכה אחת, אלא היה ניתן לפרק את הטבלה שלו לשני חלקים, שכל אחד שתי אמות על חצי אמה, כי אם היה כולו חתיכה אחת, לא היו יכולים להטבילו במקווה של אמה על אמה, שכן דבר שרוחבו אמה, אינו נכנס בדבר שרוחבו אמה, [אמתא באמתא היכי מטבליה].

אולם דחו את הראיה הזו, שכן אף שמקווה המטהר הוא אמה על אמה, זהו השיעור המועט, אבל ניתן לעשות מקווה גדולה, והיו יכולים להטביל את השלחן בשלימות, בים שעשה שלמה, שהיה מחזיק מאה וחמישים שיעורי מקווה.

ארבעה כוסות אין בהם סכנת זוגות

להלן יתבאר בעזה"י, שאין לאכול או לשתות במספר זוגי, כי יש בכך סכנה, [ואף לדעת האומרים שבשתיית ארבעה אין משום זוגות, דווקא סכנת מזיקים אין בדבר, אבל סכנת כשפים יש]. ואף על פי כן תקנו חכמים לשתות ארבעה כוסות בפסח, ולא חששו שיהא בכך סכנה. ונאמרו מספר טעמים לדבר.

לדעת רב נחמן, הסיבה שלא חששו חכמים מסכנת זוגות בארבעה כוסות, כי לילה זה נאמר בו, "ליל שְׁמֵרִים הוא לה' להוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוא הַלַּיְלָה הַזֶּה לה' שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם" (שמות י"ב מ"ב), ללמד שהוא לילה המשומר ובא מן המזיקין.

ולדעת רבא, הסיבה שלא חששו חכמים מסכנת זוגות בארבעה כוסות, כי כוס של ברכת המזון מצטרף רק לטובה, [שאם בלעדיו שתה זוגות, הוא מועיל להחשיבו שלא שתה זוגות], ואינו מצטרף לרעה, [שאם בלעדיו לא שתה זוגות, אינו מועיל להיחשב כשותה זוגות].

ולדעת רבינא, הסיבה שלא חששו חכמים מסכנת זוגות בארבעה כוסות, כי כל כוס היא מצווה בפני עצמה, ואין מצטרפים להיחשב כשתייה אחת של זוגות.

דף ק"י

תשמיש אחר אכילה או שתיה של זוגות

לא יאכל אדם שתי פעמים, וכן לא ישתה שתי פעמים, [והוא הדין לארבע פעמים וכל מספר זוגי], ואם עשה כן, לא ישמש אחר כך [זמן מרובה], אפילו פעם אחת, שמא יחלש מחמת התשמיש שאחר האכילה או השתיה של זוגות שהם מריעים את מזלו.

אופנים שיש סכנה אחרי שתיית זוגות

שנינו בברייתא, שהשותה כפלים, כלומר מספר זוגי של כוסות, דמו בראשו, [כלומר, עוון מיתתו מוטל על ראשו, שהוא ממית עצמו]. ומבואר בגמרא, ששתיית זוגות גורמת רעה באופנים הבאים.

א. כשיוצא לדרך אחר שתיית הזוגות עלול לבוא בדרך לידי סכנה.

ב. כשישן אחר שתיית זוגות עלול לבוא בשנתו לידי סכנה. [דין זה אמר רבי זירא].

ג. כשיוצא לבית הכסא אחר שתיית זוגות עלול לבוא ביציאה זו לידי סכנה. [דין זה אמר רב פפא].

ד. אדם חשוב אפילו הוא בביתו עלול לבוא לידי סכנה, על ידי שתיית זוגות, כי השדים מוסרים נפשם כדי להזיקו.

ומהטעם הזה, רבא היה נוהר משתיית זוגות אפילו בביתו, ומונה את הכוסות ששותה, על ידי הקורות, כדי לדעת שלא ישתה זוגות.

ואביי, כשהיה שותה כוס אחד, היתה אומנתו נותנת לו מיד שני כוסות בשתי ידיו, כדי שישתה שלושה.

ורב נחמן בר יצחק, כשהיה שותה כוס אחד, היה שמשו נותן לו מיד שני כוסות בשתי ידיו, כדי שישתה שלושה, וכשהיה שותה שני כוסות, היה שמשו נותן לו מיד כוס שלישי.

הפסק בין הכוסות

נתבאר ששתיית זוגות של כוסות עלולה לסכן את השותה.

ואמר רב יהודה, שאם בין שתיית כוס אחד לשני ראה פני השוק, אין שתי השתיית מצטרפות, ואינו נחשב כשותה זוגות.

וכן העיד רב אשי, שראה את רב חנניא בר ביבי, שאחר שתיית כל כוס, היה יוצא ורואה פני השוק.

שתייה של זוגות שאין בה סכנה

לדעת עולא – השתייה הנחשבת כשתיית זוגות שיש בה סכנה, היא שתייה של שני כוסות, או ארבעה כוסות או ששה כוסות, או שמונה כוסות, אבל שתיית עשרה כוסות או יותר, אין בה סכנה, שכן חכמים תיקנו עשרה כוסות בבית האבל, ובוודאי לא היו מתקנים חכמים דבר שעלולים לבוא בו לידי סכנה.

ולדעת רב חסדא ורבה בר רב הונא – גם שתייה של שמונה כוסות אין בה סכנה, כי נאמר "יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיִשָּׂם לְךָ שְׁלוֹם" (במדבר ו' כ"ו) ומאחר שהמילה השביעית היא שלום, כל שביעי הוא שלום, מצטרף לטובה ולא לרעה, ואם כן כששתה תחילה ששה, אם ישתה שביעי, הוא מצטרף לטובה, לבטל את הזוגות, אבל אם ישתה אחר כך שמיני, השביעי אינו מצטרף לרעה, ואין כאן שתיית זוגות.

ולדעת רבה ורב יוסף – גם שתייה של ששה כוסות אין בה סכנה, כי נאמר "יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיִחַןֶּךָ" (במדבר ו' כ"ה) ומאחר שהמילה החמישית היא חן, כל חמישי הוא חן, מצטרף לטובה ולא לרעה, ואם כן כששתה תחילה ארבעה, אם ישתה חמישי, הוא מצטרף לטובה, לבטל את הזוגות, אבל אם ישתה אחר כך ששי, החמישי אינו מצטרף לרעה, ואין כאן שתיית זוגות.

ולדעת אביי ורבא – גם שתייה של ארבעה כוסות אין בה סכנה, כי נאמר "יִבְרַךְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ" (במדבר ו' כ"ד) ומאחר שהמילה השלישית היא שמירה, כל שלישי הוא שמירה, מצטרף לטובה ולא לרעה, ואם כן כששתה תחילה שנים, אם ישתה שלישי, הוא מצטרף לטובה, לבטל את הזוגות, אבל אם ישתה אחר כך רביעי, השלישי אינו מצטרף לרעה, ואין כאן שתיית זוגות.

וכן היה נוהג רבא, כשהיו החכמים נפטרים ממנו ללכת לביתם, קודם יציאתם היה משקה אותם, ופעמים הרבה היה משקה אותם ארבעה כוסות. ואף שארע פעם שניזוק רבא בר ליואי, לא חשש לכך רבא, לומר, שמחמת שתיית הזוגות ניזוק, כי אמר שדבר זה ארע לו כעונש על כך שהיה רגיל להקשות בשעת הדרשה [והיה מבייש את רבא ברבים].

וכל האמור כאן הוא שאין סכנת מזיקים [=שדים] **בשתיית הזוגות הללו, אבל סכנת כשפים יש אף בשתיית זוגות הרבה מאוד, ואם כן, רק במקום שאין כשפים יכול לשתות עשרה או שמונה או ששה או ארבעה, אבל במקום שיש לחוש לכשפים, לא ישתה זוגות כלל.**

ומעשה באדם שגירש את אשתו והלכה ונשאה לחנווני בכל יום היה הולך ושותה יין והיא עושה לו כשפים ולא הזיקו לו כי היה נזהר שלא לשתות זוגות.

יום אחד שתה הרבה, ואחר ששתה ששה עשר כוסות, לא היתה דעתו צלולה, ולא נזהר שלא ישתה זוגות, והוציאה אותו האשה, אחר ששתה זוגות, ועשתה לו כשפים. ובאמת ניזוק מהם הרבה, שכשהלך, פגש בו ישמעאלי אחד, וראה אותו בחולי מחמת הכשפים, ואמר עליו, אדם מת הולך כאן, ומרוב חולי שהיה בו, הלך ונשען על הדקל, ויבש הדקל מכח הכשפים, ומת אותו אדם.

דברים שאמר יוסף השד לרב יוסף

ללשון ראשון כך אמר יוסף שידא לרב יוסף – **אשמדאי מלך השדים ממונה הוא על כל הזוגות, ומלך אינו נקרא מזיק, [דגנאי הוא לו], ואין חשש בשתיית זוגות.**

וללשון שני כך אמר יוסף שידא לרב יוסף – **אשמדאי מלך השדים ממונה הוא על כל הזוגות, ומלך כועס ועושה מה שהוא רוצה, שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין מוחין בידו, ואם כן, אם ירצה, יכול להזיק הרבה בשתיית זוגות.**

דברים שאמר יוסף השד לרב פפא

על שתיית שני כוסות, בין שהיה הדבר בכוונה, ובין שלא היה הדבר בכוונה, השדים באים להרוג את השותה.

ועל שתיית ארבעה כוסות בכוונה, השדים באים להזיק את השותה אבל לא להרגו.

ועל שתיית ארבעה כוסות בלא כוונה, אין השדים באים על השותה כלל.

תקנה למי ששתה זוגות

מי שארע לו שאחר שתיית זוגות, שכח ויצא, תקנתו, שיאחז אגודל יד ימינו ביד שמאלו,

ואגודל יד שמאלו ביד ימינו, ויאמר כך, "אתם

ואני הרי שלושה".

ואם שמע קול [אפילו קול אדם או אשה] האומר, "אתם ואני הרי ארבעה", יאמר להם, "אתם ואני הרי חמישה".

ואם שמע קול האומר "אתם ואני הרי ששה", יאמר להם "אתם ואני הרי שבעה".

וכן יעשה ויוסיף עד שלא ישמע שמוסיפים על דבריו. והיה מעשה שהוסיף עד מאה ואחד, ופקע השד [מרוב צער].

לחש להגן על עצמו מפני נשים כשפניות

רישתינהי של נשים כשפניות [היא השולטת על המכשפות ומלמדת אותן כשפים] אמרה לאמימר שהפוגש נשים כשפניות יאמר את הדברים הבאים להינצל מכשפיהן.

חרי חמימי בדיקולא בזיאי [=צואה חמה בסלים נקובים וקרועים] לפומייכו נשי דחרשייא [=יזדמנו לפיכם נשים כשפניות. וי"מ שיהיו אלו מזונותיכם], קרח קרחייכי [=יהי רצון שימרטו אותן שערות שלכם שאתן מכשפות בהן], פרח פרחייכי [=ישא הרוח אותן פירורי לחם שאתן מכשפות בהן], איבדור תבלונייכי [=יהו מפוזרים תבלין שלכם], פרחא זיקא למוריקא חדתא דנקטיתו [=ישא הרוח אותו כרכום חדש שאתן אוחזות בידכן לכשף בו] נשים כשפניות, אדחנני וחננכי לא אתיתי לגו [=כל זמן שחסו עלי מן השמים, ואני חסתי על עצמי, ואתם חסתם על ביאתי, לא באתי ביניכם], השתא דאתיתי לגו קרחנני וחננכי [=הואיל ובאתי ביניכם, יודע אני שנתקררו רחמיכן מעלי, וגם רחמי נתקררו שלא חסתי על עצמי].

המקפיד על הזוגות

במערבא [=ארץ ישראל] לא היו מקפידים להיזהר מזוגות.

ורב דימי מנהרדעא היה מקפיד מאוד בכל דבר שלא יהא זוגות, ואפילו ברישומים שהיו עושים בחביות, [כשמוכרים יין, שהיו חוקקים פגימות הרבה בחבית למספר האיפות], היה מקפיד שלא יניחו בזוגות את מספר הרישומים. ופעם ארע שהניחו בזוגות, ופקעה החבית.

ואמרו שכלל הדבר, שכל המקפיד יותר מדאי שלא לעשות זוגות, אם עשה זוגות, השדים מקפידים עמו להזיקו [=כל דקפיד קפדי בהדיה], וכל שאינו מקפיד כל כך שלא לעשות זוגות, אם ארע שעשה זוגות, אין השדים מקפידים עמו למהר להזיקו [=ודלא קפיד לא קפדי בהדיה], ומכל מקום אף שאין להקפיד בדבר, אין לזלזל לגמרי, ויש לחוש שלא לעשות זוגות בכוונה.

מיני דברים שיש סכנה באכילתם זוגות

כשבא רב דימי מארץ ישראל אמר, שהלכה למשה מסיני בארבעה דברים, שהשדים מזיקים על אכילתם זוגות. והם (א) ביצים. (ב) אגוזים (ג) קישואים. (ד) דבר אחר, כלומר פרי נוסף. ונסתפקו חכמים מהו אותו הפרי, ומאחר שלא ידעו, גזרו על כל הדברים, שמא הם אותו הפרי.

ומכל מקום, לדברי רב עזירא, אין לאסור אכילת זוגות אלא בדברים שנחשבים שנים בידי שמים, כגון שני פרות, אבל דברים שנעשו שנים בידי אדם, כגון שאכל בשתי קערות, או שאכל שני ככרות, אין זה נחשב כאכילת זוגות. [=כללא דמילתא, כל שגמרו בידי אדם, אין בהם משום זוגות, גמרו בידי שמים, במילי מיני דמיכל חיישינן].

חנות אין בה משום זוגות

- י"מ שהשותה יין בשתי חנויות, אינו נחשב כשותה זוגות, כי רק הכוסות נמנות לזוגות, אבל מקומות השתייה אינם נמנים.

- וי"מ שהשותה יין בחנות, מאחר שאין זו שתייה קבועה של סעודה, אין לצרף את הזוגות יחד, ולכן אין השדים מקפידים עליו.

נמלך ואורח ואשה אין בהם משום זוגות

אין הכוסות מצטרפות לזוגות [להיות על ידן בסכנת מזיקים] אלא כשמתחילה היה דעתו לשתות את הכל.

אבל אם מתחילה נתכוון לשתות כוס אחד, ונמלך אחר כך לשתות כוס שני, אינם מצטרפים לזוגות.

ומהטעם הזה, האורח שאינו יודע כמה ישקוהו, ובכל פעם דעתו רק על הכוס שלפניו, אין הכוסות מצטרפות לזוגות.

וכמו כן אשה, מאחר שאינה נקבעת לשתות יין, הרי היא כאורח, שאין דעתה בכל פעם אלא על הכוס ששותה. אולם אם היא אשה חשובה, שרגילה לקבוע שתיה על היין, הרי היא כאיש, והכוסות מצטרפות.

איספרגוס מצטרף לטובה ואין מצטרף לרעה

איספרגוס הוא משקה ששותים בבוקר קודם האכילה לרפואה, ומאחר שבא לרפואה, מצטרף הוא לטובה, [שאם בלעדיו שתה זוגות, הוא מצטרף שלא להיחשב זוגות], ואינו מצטרף לרעה, [שאם בלעדיו לא שתה זוגות, אינו מצטרף להיחשב זוגות].

נסתפק אם שתה זוגות

ללשון ראשון כך אמר רבינא משמו של רבא – מי שנסתפק אם שתה זוגות, **ישתה כוס נוסף, ויצטרף לטובה ולא לרעה**. שאם קודם לכן שתה זוגות, מאחר שכוונתו בשתיה זו להציל עצמו, היא מצטרפת להוציאו מידי זוגות. ואם קודם לכן לא שתה זוגות, מאחר שאינו רוצה לשתות זוגות, הרי הוא כנמלך, ושתיה זו אינה מצטרפת.

וללשון שני כך אמר רבינא משמו של רבא – מי שנסתפק אם שתה זוגות, **לא ישתה כוס נוסף**. שכן אינו יכול להתנות על הכוס הנוסף שיצטרף לטובה ולא לרעה, ובכל אופן הוא מצטרף. וכשישתה כוס נוסף, מראה הוא שמקפיד על הזוגות, ואם עתה שתה זוגות, הרי הוא בסכנה גדולה יותר, מאשר אם קודם לכן שתה זוגות, בלא שהראה שמקפיד על כך.

שתה יין ושכר

שתה שני כוסות יין וכוס אחד שכר, אין השכר נחשב אצל היין, והרי זו שתיית זוגות של יין.

אבל שתה שני כוסות שכר וכוס אחד יין, היין נחשב אצל שתיית השכר, והרי זו שתיית שלוש כוסות ואינה זוגות.

דברים אלו אמר רב יוסף, ונתן סימן לזכור זאת, כלשון המשנה במסכת כלים, "זה הכלל, כל המחובר לו, מן החמור ממנו טמא, מן הקל ממנו טהור".

שתה לפני השלחן ועל השלחן

שתה שני כוסות לפני שישב בסעודה, וכוס אחד על השלחן בסעודה, **כוס של סעודה חשוב, ומצטרף עם הכוסות שלפניה**, והרי זו שתיית שלוש כוסות, ואינה זוגות.

אבל שתה כוס אחד לפני הסעודה, ושני כוסות על השלחן בסעודה, **כוס שלפני סעודה אינו חשוב, ואינו מצטרף עם הכוסות שבסעודה**, ושתיית הסעודה שתייה של זוגות היא.

דברים אלו אמר רב נחמן אמר רב. אולם רב מרשיא חולק על כך, ואומר, שבשני האופנים הכוסות מצטרפים, ואין זו שתיית זוגות.

ומודה רב מרשיא, שכוס שאחר הסעודה אינה מצטרפת עם שני כוסות שבסעודה, ולפיכך, אם שתה בסעודה שני כוסות, וסלקו את השלחן, צריך להחזיר את השלחן לשתות כוס שלישי, שיצטרף עם השנים הראשונים.

כל המזוג מצטרף

נתבאר לעיל ששכר שאינו חשוב אינו מצטרף ליין והוא הדין לכל משקאות שאינם חשובים שאינם מצטרפים לחשובים.

אכן כל זה, כשהמשקאות הללו אינם מזוגים במים, אבל כשהם **מזוגים במים**, כולם **נחשבים כמשקה אחד**, ולפיכך **שכר מזוג במים מצטרף ליין מזוג במים**.

דף קי"א

לדברי רב יהודה אמר שמואל, דווקא משקאות מזוגים במים נחשבים כולם כמשקה אחד, אבל **מים מזוגים במים, אפילו מים חמים מזוגים בקרים, אינם נחשבים כשאר משקאות מזוגים**, ואינם מצטרפים עימהם.

ולדברי רבי יוחנן [כפי שהעמידם רב פפא], מים **חמים מזוגים בקרים נחשבים כשאר משקאות מזוגים**, ומצטרפים עימהם, **ורק מים חמים מזוגים בחמים, או קרבים בקרים, אינם נחשבים כשאר משקאות מזוגים**, ואינם מצטרפים עימהם.

ארבעה דברים העושה אותן דמו בראשו

אמר ריש לקיש, ארבעה דברים, העושה אותם, דמו בראשו, ומתחייב בנפשו, [משום רוח רעה].

א. הנפנה בין דקל לכותל.

הנפנה בין דקל לכותל, **ובכך חוסם דרכו של השד מלעבור שם**, השד מזיקו.

ואין זה אלא כשאין בין הדקל לכותל ארבע אמות, ואין לשד דרך אחרת לעבור בה, אבל אם יש לשד דרך אחרת לעבור בה, או שיש ארבע אמות בין דקל לכותל, מאחר שיש לשד דרך לעבור, אינו מזיקו.

ב. והעובר בין שני דקלים.

העובר בין שני דקלים, השד מזיקו, **כי השד נמצא במקום זה, והעובר שם מפריעו**.

ואין זה אלא במקום שיחידים עוברים שם, אבל במקום שהרבים עוברים, אין לשד רשות להזיק, לגזול לרבים את דרכם.

ג. השותה מים שאולין.

השותה מים שאולים ששאלם קטן השד מזיקו. י"ג דווקא בעיר שהמקום צר והשד שורה על המים. וי"ג דווקא בשדה שאין מים והשד צריך להם. ומכל מקום דווקא על המים השאולים שורה רוח רעה אבל לא על יין או שכר.

ד. והעובר על מים שפוכין, ואפילו שפכתו אשתו בפניו.

העובר יחף ברגליו על מים שפוכים, שלא נתנו עליהם עפר או רוק, ולא עברה עליהם שמש, ולא ששים רגלים, הרי זה ניזוק מרוח רעה של מזיקים השורה עליהם.

אבל אם נתקיים בהם אחד מהדברים הבאים, אינו ניזוק. (א-ב) נתנו עליהם עפר. או נתנו בהם רוק.

(ג-ד) עברה עליהם שמש. או עברו עליהם ששים רגלים. (ה-ו) עבר עליהם כשהוא רכוב חמור. או עבר עליהם כשמנעליו ברגליו.

ודווקא סכנת מזיקים אין במים שנתקיים בהם אחד מהדברים הללו, אבל במקום שיש חשש כשפים, סכנה לעבור עליהם אף אם נתקיימו בהם כל הדברים הללו. וכן ארע באדם אחד, שעבר על מים כשהוא רכוב חמור ומנעליו ברגליו, ומחמת כשפים שהיו בהם, נתכווצו מנעליו ויבשו רגליו.

אין ממצעין ואין מתמצעין

לדעת תנא קמא – שלושה דברים אלו. (א) **כלב**. (ב) **דקל**. (ג) **אשה**. אין ממצעים [כלומר לא יעברו בין שני אנשים] ולא מתמצעים [כלומר לא יעבור אדם בין שני כלבים או בין שתי נשים או בין שתי דקלים].

ויש אומרים – אף החזיר.

ויש אומרים – אף הנחש.

ואמר רב פפא, שאם ארע שעברו אלו בין שני אנשים, התקנה לכך, לומר דבר שמתחיל ב"אל" ונגמר ב"אל", או לומר דבר שמתחיל ב"לא" ונגמר ב"לא".

- רש"י ורשב"ם פירשו שהכוונה לאמירת פסוקים המתחילים ומסתיימים כך. התחלה וסיום ב"אל" הם הפסוקים "אֵל מוֹצִיָאֵם מִמִּצְרַיִם כְּתוּעַפְתָּ רָאִם לוֹ. כִּי לֹא נִחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קָסַם בְּיִשְׂרָאֵל כְּעַתְּ יֹאמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל" (במדבר כ"ג כ"ב-כ"ג), והתחלה וסיום ב"לא" הוא הפסוק "לֹא אִישׁ אֵל וְיִכְזָב וּבֶן אָדָם וַיִּתְנַחֵם הֵהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדָבָר וְלֹא יִקְיַמְנָה" (במדבר כ"ג י"ט).

- ור"ח פירש שהכוונה לתפילות המתחילות ומסתיימות כך, כגון "אל אלקים ה', הצילנו מכל רע ומכל נזק אשר בידך כח וגבורה כי אתה אל" או "לא תטשני אלקי ולא תעזבני שמרני כאישון בת עין טרם אקרא תענני ואל תאמר לא".

שני בני אדם שמיצעא אותם אשה נידה

שני בני אדם שעברה ביניהם אשה נידה. אם בתחילת נידותה היא, על ידי שעברה ביניהם, מזיקה הרבה, שהורגת אחד מהם. ואם בסוף נידותה היא, מריבה עושה ביניהם.

ותקנתם שיאמרו דבר המתחיל ב"אל" ומסתיים ב"אל".

שתי נשים היושבות בפרשת דרכים

שתי נשים היושבות בפרשת דרכים, אחת מצד זה של השביל, ואחת מהצד השני, ומכוונות פניהם זו לזו, ודאי עוסקות בכשפים.

ולפיכך כדי שלא ינוק מכשפיהן, אם יש דרך אחרת, ילך בדרך האחרת.

ואם אין דרך אחרת, ויש עמו אדם נוסף, יחזיקו ידיהם יחד ויעברו.

ואם הוא יחידי, יאמר את הלחש הבא - אגרת אזלת אסיא בלוסיא [=אותן שדים שאתם מתעסקות בהן], מתקטלא בחיק קבל [=כבר הן הרוגים בחיצים].

האי מאן דפגע באיתתא בעידנא דסלקא מטבילת מצוה

הפוגש אשה בשעה שעולה מטבילת מצווה, אם הוא מקדים ומשמש, אוחזת אותו רוח זנונים. ואם היא מקדימה ומשמשת, אוחזת אותה רוח זנונים.

והתקנה לכך, לומר את הפסוק, "שִׁפְךָ בּוֹז עַל נְדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתֵהוּ לֹא דָרְךָ" (תהלים ק"ז מ')

"צִלְמוֹת"

דוד המלך אמר, "גַּם כִּי אֶלְךָ בְּגִיָּא צִלְמוֹת לֹא אִירָא רָע כִּי אֶתָּה עֹמְדִי שְׁבֻטֶךָ וַיִּמְשַׁעֲנֶנְךָ הַמָּה יִנְחַמְנִי" (תהלים כ"ג ד'), ומבואר בכתוב הזה, שיש צל, שההליכה בו מסוכנת למות [=צִלְמוֹת], ולהלך יתבאר בעזה"י היכן הצל הזה.

א. צל דקל יחידי בשדה.

דקל יחידי, הוא דקל שצל חבירו מרוחק ממנו, והישן בצל דקל זה, גורם לשד הנמצא שם להזיקו, כי השד אינו יכול ללכת משם לדקל אחר.

אבל אם צל דקל אחר מגיע עד לדקל זה, על ידי הצל של הדקל האחר, השד הולך לדקל האחר, ואינו מזיקו.

ב. צל כל דקל בחצר.

בחצר שהמקום צר, ואין לשד דרך לנטות ימין ושמאל, אפילו אם נוטה צל דקל אחר עד דקל זה, אין לשד מקום ללכת מכאן, והבא לישון שם, השד מזיקו.

ג. **צל לבנה.**

בלילה כשהלבנה זורחת, השדים מתייראים להלך במקום האור, והולכים סמוך לכתלים במקום המוצל, ולפיכך, אם הולך שם אדם השד מזיקו.

ואמרו שדווקא בצל של צד מערב יש לחוש אבל בצל של צד מזרח אין לחוש. ואפשר שכוונת הדברים שדווקא באמצע החודש, כשבתחילת הלילה הלבנה במזרח וצילה במערב, והיא מאירה כל הלילה, יש לחוש שלא להיות בצילה, כי מאחר שהיא מאירה כל הלילה, השדים הולכים בצילה, אבל בתחילת החודש, שאין הלבנה מאירה אלא בתחילת הלילה מצד מערב, וצלה לצד מזרח, מאחר שרוב הלילה אינה מאירה, אין חשש אם באותו זמן מועט יהיה בצלה, כי השדים ימתינו מעט שתשקע, ושוב אינם צריכים את צילה. [ולכאורה כן הדין בסוף החודש, שהלבנה מאירה רק בסוף הלילה מצד מזרח. אולם רשב"ם לא פירש כן. ואפשר שבאופן הזה, מאחר שמעתה עד סוף הלילה הלבנה מאירה, ואחר כך השמש מאירה, צריכים הם לצל ללכת בו, שכן אם ימתינו יהיה אור גדול, ולא נותר להם אלא הצל הזה].

דברים שנגרמים בדקל קצוץ

הנפנה על דקל קצוץ, אוחזת אותו רוח פלגא,

שהיא חולי של שיתוק.

והמטה ראשו על דקל קצוץ, אוחזת אותו רוח

צרדא, שהיא חולי כאב חצי הראש.

והפוסע על דקל קצוץ, אם נקצץ אותו דקל,

אותו איש יהרג [בחרב], ואם נעקר אותו דקל,

אותו איש ימות.

וכל זה כשלא הניח רגליו על הדקל, אבל אם

הניח רגליו על הדקל, אין לחוש.

חמישה מקומות שרוח רעה שורה בצילם

א. צל דקל יחידי.

ב. צל אילן ששמו כנדא.

ג. צל אילן ששמו פרחא הוא הנקרא צלף.

ד. צל אילן הנקרא זרדתא הוא העוזרדים.

ה-ו. ויש אומרים אף צל ספינה וצל אילן ערבה.

וכלל הדבר, כל אילן שענפיו מרובים, יש סכנה

לשהות בצלו.

וכמו כן כל אילן שעצו קשה, יש סכנה לשהות

בצלו, חוץ מהאילן הנקרא כרו משא, שאף על פי

שעצו קשה, אין סכנה לשהות בצלו, כי אין

השדים שרויים שם, שכך אמרה השדה לבנה,

פרח עצמך מכרו משא, שהוא הרג את אביך,

ויהרוג גם אותך.

ורב אשי אמר שהוא ראה שרב כהנא היה נמנע

מלשהות בצל כולם.

שמות השדים

- השד הנמצא בצל האילן הנקרא פרחא שמו

רוח.

- והשד הנמצא בצל האילן הנקרא זרדתא שמו

שד.

- והשד הנמצא בגגות שמו **רשף.**

ויש צורך לדעת את שמות השדים, שאם הוזק

מאחד מהם, יכתוב לו קמיע בשם השד שניזוק

ממנו.

הרוח אין לה עינים

השד הנמצא בצל האילן הנקרא פרחא, הוא

בריה שאין לה עינים, ולפיכך יכול לברוח מפניה,

כי מאחר שאין לה עינים, אינה רודפתו.

ופעם אחת היה צורבא מרבנן מהלך להיפנות

תחת הפרחא, ושמע שהרוח הזו רוצה לבוא

עליו, וברח מפניה, ונפלה על האילן, ופקעה,

ויבש האילן.

שדים שיש בזרדתא

זרדתא הסמוכה לעיר, יש בה לכל הפחות ששים

שדים, והבא לכתוב קמיע להינצל מהם, צריך

לדעת זאת, שלא יכתוב קמיע לשד אחד בלבד.

ופעם ארע, ששומר [וי"מ שוטר] העיר, הלך ועמד

אצל זרדתא שהיתה סמוכה לעיר, ובאו בו

ששים שדים ונסתכן.

בא לפני חכם אחד, שלא ידע שיש בזרדתא

ששים שדים, וכתב לו קמיע לשד אחד, ושמע

שעשו בו חגיגה באילן, והיו שרים, בגדו של זה

דומה לבגדי צורבא מרבנן, ובדקנו בו, ואינו יודע

לברך על הבגד עוטר ישראל.

בא חכם אחר, שידע שיש בזרדתא ששים שדים,

וכתב לו קמיע לששים שדים, ושמע שהם

אומרים, פנו כליכם מכאן.

שדים ששםם קטב

שני שדים יש ששםם קטב, **האחד לפני**

הצהרים, ושמו קטב מרירי, הוא הנזכר בפסוק,

"מִיָּזִי רָעַב וּלְחָמִי רָשָׁף וְקָטָב מְרִירִי וְשֹׁן בְּהִמּוֹת אֲשֶׁלַח בָּם

עַם חֲמַת זֹהְלִי עֲפָרִי" (דברים ל"ב כ"ד), והוא נראה בכד

של כותח, ומתגלגל בו בכף הקדירה.

והאחד אחר הצהריים, ושמו קטב ישוד צהריים, הוא הנזכר בפסוק, "מִדְּבַר בְּאֶפְלָי יִהְיֶה מִקְטָב יְשׁוּד צְהָרִים" (תהלים צ"א ו'), והוא נראה בין קרני העז, וסובב בו כנפה.

-

אביי היה נושא והולך [=שקיל ואזיל] והלך רב פפא מימינו, ורב הונא בריה דרב יהושע משמאלו.

ראה אביי שקטב מרירי בא לפני שמאלו, והחזיר את רב פפא לשמאלו, ואת רב הונא בריה דרב יהושע לימינו.

שאל אותו רב פפא – במה נשתנית ממנו, שלא חששת שאנוק.

ענה לו אביי – אתה, השעה עומדת לך [=עשיר אתה, ויש לך מזל טוב], ולא תנוק.

-

מאחד בתמוז ועד ששה עשר בו ודאי מצויים הם, מכאן ואילך, ספק מצויים ספק אינם מצויים. ומצויים הם בצל החצב שלא גדל אמה, בבוקר ובערב כשהצל אינו אמה. ובעיקר נמצא הוא בצל בית הכסא.

שלושה דברים המביאים לידי עיוורון

אמר רב יוסף, שלושה דברים אלו, מביאים עיוורון לבעל ראייה טובה.

א. המסרק ראשו כשהוא יבש.

ב. השותה טיפה טיפה [יין המטפטף מהחבית].

ג. הנועל נעליו בעוד שרגליו לחות ממי הרחיצה.

דברים הגורמים לעניות

א. התולה פתו באויר בתוך סל, גורם לו עניות [=תלאי בביתא קשי לעניותא], שכך אומרים האנשים, תלה סלו תלה מזונותיו. ודווקא תליית פת גורמת לעניות, אבל תליית בשר ודגים אינה מזיקה, שכן רגילות לתלותם.

ב. מי שיש לו מורסן בבית גורם לו עניות [=פארי בביתא קשי לעניותא].

ג. מי שיש לו פירורים בבית גורם לו עניות [=נשורא בביתא קשי לעניותא].

ובלילי שבתות ובלילי רביעית, באים עליהם המזיקים.

והמלאך הממונה על המזון, שמו "נקיד", לשון נקיון, ואינו רוצה שיהיו פרורים נשלכים להידרס ברגל ומסתלק מביתו. והשר הממונה על העניות שמו "נבל", והוא בא למקום שאין נוהגים מנהג נקיות בפת.

ד. הנותן קערה על פי הדלי, גורם לו עניות [=צעא אפומא דחצבא קשי לעניותא],

-

השותה מים בקערה, גורם לו חולי של כליון עינים.

דברים הגורמים לו לפחד

א. האוכל שחליים ואינו רוחץ ידיו, מפחד שלושה ימים, ואינו יודע למה.

דף קי"ב

ב. המקיז דם [מן הכתפיים] ואינו רוחץ ידיו, מפחד שבעה ימים, ואינו יודע למה.

ג. המספר שערותיו ואינו רוחץ ידיו, מפחד שלושה ימים, ואינו יודע למה.

ד. הנוטל צפרניו ואינו רוחץ ידיו, מפחד יום אחד, ואינו יודע למה.

מקומות שהנותן ידו עליהם ניזוק

א. הרגיל להניח ידו אצל נחיריו על שפתיו, גורם להביא עליו פחד רוח רעה [=ידא אאוסיא דרגא לפחדא].

ב. הרגיל להניח ידו על מצחו, גורם להביא עליו שינה [=ידא אפּוּתא דרגא לשינתא].

-

תנא, אוכלין ומשקין תחת המטה, אפילו מחופין בכלי ברזל, רוח רעה שורה עליהן.

שתיית מים בלילי רביעיות ובלילי שבתות

תנו רבנן, לא ישתה אדם מים, לא בלילי רביעיות, ולא בלילי שבתות, ואם שתה, דמו בראשו מפני סכנת רוח רעה. [ומתוך פירוש רשב"ם משמע, שדווקא בחושך לא ישתה מים, אבל לאור הנר יכול לשתות, ואין חשש].

ומי שרוצה לשתות מים בלילות אלו, יאמר תחילה שבעה קולות שאמר דוד, [שהראשון הוא "קול ה' על המים", כלומר, "מִזְמוֹר לְדָוִד הָבֹי לְה' בְּנֵי אֱלֹהִים הָבֹי לְה' כְּבוֹד וְעֹז. הָבֹי לְה' כְּבוֹד שְׁמוֹ הַשְׁתַּחֲוֹו לְה' בְּהַדְרַת קִדְשׁ. קוֹל ה' עַל הַמַּיִם אַל הַכְּבוֹד הַרְעִים ה' עַל מַיִם רַבִּים. קוֹל ה' בְּכַח קוֹל ה' בְּהַדְרַת קוֹל ה' שֹׁבֵר אֲרָזִים וְיִשְׁבֵּר ה' אֶת אֲרָזֵי הַלְּבָנוֹן. וַיִּרְקִיעֵם כְּמוֹ עֵגֶל לְבָנוֹן וְשָׁרְיוֹ כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים. קוֹל ה' חָצַב לְהַבֹּת אֵשׁ. קוֹל ה' יַחֲלִיל מִדְּבַר יַחֲלִיל ה' מִדְּבַר קִדְשׁ. קוֹל ה' יַחֲלִיל אֲנִילוֹת וַיַּחֲשֵׁף יַעֲרוֹת וּבְהִיכְלוֹ כְּלוֹ אִמֵּר כְּבוֹד. ה' לַמַּבּוּל יִשָּׁב וַיִּשָּׁב ה' מִקֶּדֶךָ לְעוֹלָם. ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם" (תהילים כ"ט), ואחר כך ישתה.

ואם לאו, יאמר את הלחש הבא – "לול שפן

אניגרון אנירדפין, בין כוכבי יתיבנא]=בין כוכבים אני יושב], בין בליעי שמיני אזילנא]=בין שמנים אני הולך], כלומר הנה סביבותי אנשים כחושים ושמנים בחרו וקחו לכם והניחוני.

ואי לאו, אם יש אדם נוסף עימו, יעירנו, ויאמר לו, "פלוני בן פלוני צמאתי למים" ואחר כך ישתה.

ואם לאו, יקשקש בכיסוי הכלי על הכד, ואחר כך ישתה.

ואם לאו, ישליך דבר בכד, ואחר כך ישתה.

שתיית מים מהנהרות והאגמים בלילה

נתבאר, שיש חילוק בין לילי רביעיות ולילי שבתות לשאר לילות, שבשתי הלילות הללו אין לשתות מים. אכן החילוק הזה אמור במים שבביתו, אבל **מהנהרות והאגמים לא ישתה בשום לילה, ואם שתה, דמו בראשו, מפני סכנת שד הנקרא שברירי.**

ומי שרוצה לשתות מים בלילות מהנהרות והאגמים, ויש אדם נוסף עימו, יאמר לו, "פלוני בן פלוני צמאתי למים" ואחר כך ישתה.

ואם אין עמו אדם נוסף, יאמר לעצמו, "פלוני, אמרה לי אמי, היזהר משברירי שברירי ברירי רירי ירי רי, צחינא מיא בכסי חיורי".

נטילת ארבעה כוסות מהתמחוי

כבר נתבאר לעיל בדף ק"ח, שעני המתפרנס מן התמחוי, נותנים לו גבאי תמחוי ארבעה כוסות לליל הפסח.

- ולדעת רוב החכמים, דין זה פשוט הוא, שכן לדעתם, יש לתת מהתמחוי לכל עני כדי הסעודות הנצרכות לו לכל יום, בחול שתי סעודות, ובשבת שלוש סעודות, ואם כן, הוא הדין שבלייל הפסח יש לתת לו ארבעה כוסות.

- אבל **רבי עקיבא חולק על חכמים, ואומר, עשה שבתך חול ואל תזדקק לבריות, ומי שיש לו שתי סעודות, יאכל בשבת שתי סעודות, ולא יטול מהתמחוי, והיה מקום לומר, שכמו כן לא יטול מהתמחוי ארבעה כוסות, ולפיכך באה משנתנו ללמד, שלעניין ארבעה כוסות מודה רבי עקיבא שנוטל מהתמחוי, שמשום פרסום הנס יטול מהתמחוי.**

כבוד שבת למי שאין לו

תנא דבי אליהו, אף על פי שאמר רבי עקיבא, עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אבל עושה הוא דבר מועט לכבוד שבת בתוך ביתו. וביאר רב פפא שהכוונה לעשיית כסא דהרסנא]=דגים קטנים מטוגנים בשמן קרביהן ובקמח].

וכן שנינו, רבי יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר, וקל כנשר, רץ כצבי, וגבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים, כלומר התגבר והתחזק במצוות יותר מכפי כוחך.

שבעה דברים צוה רבי

עקיבא את רבי יהושע בנו

א. בני אל תשב ותשנה בגובהה של עיר, [מקום שבני העיר עוברים ושבין, שמא כשהם עוברים ושבין, יבטלוך ויפסיקוך ממשנתך].

ב. ואל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים, [שהם טרודים בגרסתם ולא בדברי ציבור].

ג. ואל תכנס לביתך פתאום, [אלא השמע את קולך להם קודם בואך, שמא עושים דבר צניעות], וכל שכן לבית חבירך.

ד. ואל תמנע מנעלים מרגליך, [שגנאי הדבר לתלמיד חכם שילך יחף].

ה. השכם ואכול, בקיץ מפני החמה, ובחורף מפני הצינה.

ו. ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.

ז. והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו.

- רב פפא אמר, שאין הכוונה לקנות ממנו, או למכור לו, [כי מאחר שמזלו משחק לו הוא ירוויח וזה יפסיד], אלא יעשה עמו שותפות.

- אולם רב שמואל בר יצחק ביאר את האמור באיוב, "הלא אֶתָּה שָׁכַתְּ בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִסְבִּיב מִעֲשֵׂה יָדָיו בְּרִכְתָּהּ וּמִקְנֵהוּ פָּרָץ בְּאֶרֶץ" (איוב א' י'), שכל הנוטל פרוטה מאיוב, מתברך, ומכאן יש ללמוד, שמי שהשעה משחקת לו, יש תועלת אף לקנות ממנו ולמכור לו.

חמשה דברים צוה רבי עקיבא

את רשב"י בבית האסורים

כשהיה רבי עקיבא חבוש בבית האסורים, בא אצלו רבי שמעון בן יוחי, וביקש – רבי למדני תורה.

אמר לו רבי עקיבא – איני מלמדך [משום שנאסר על שהיה עסוק בתורה].

אמר לו רבי שמעון – אם אין אתה מלמדני, אני אומר ליוחי אבא, ומוסרך למלכות.

אמר לו רבי עקיבא – בני, יותר ממה שהעגל רוצה לינק, פרה רוצה להניק.

אמר לו רבי שמעון – ומי בסכנה, והלא עגל בסכנה.

נתרצה רבי עקיבא ואמר לו את חמשת הדברים

הבאים.

א. אם בקשת ליחנק, [לומר דבר שיהיה נשמע לבריות ויקבלו ממך], **היתלה באילן גדול,** [=אמור דברך בשם אדם גדול].

ב. וכשאתה מלמד את בנך, למדהו בספר מוגה, כלומר כשאתה מלמד את בנך דבר חדש, למד אותו בספר שאין בו טעויות, שאם יהיו בו טעויות, ילמד זאת, וכך יזכור תמיד, [=שבשתא כיון דעל על].

ג. לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך. י"א שהכוונה לכך **שלא ישא גרושה בחיי בעלה,** כי בשעת תשמיש זוכרת את בעלה הראשון, כמו שאמרו, גרוש שנשא גרושה, ארבע דעות במטה, ושנינו, שלא ישמש אדם עם אשתו, ויתן עיניו באשה אחרת, כי כך בניו קרובים לממזרים, והם קרוים בני גרושת הלב. **וי"א שאפילו אלמנה לא ישא,** לפי שאין כל האצבעות [=אבר תשמיש] שוות, ואם לא יהא תשמיש זה טוב לה כראשון תזלזל בו.

ד. מצוה וגוף גדול, אוכל פירות ולא שכר. כלומר, אם תרצה לעשות מצוה, וגם תשתכר בה, שיגדל ממונך, הלוח חבירך מעות על הקרקע, לאכול פירות בנכיייתא בזול, שתנכה לו דבר מועט מן הדמים, [כלומר המלווה נוטל את הקרקע של הלווה, ונוטל בכל שנה את פירות הקרקע, ונחשב כתשלום סך מסוים מהחוב, אף שבאמת הפירות שנוטל שווים יותר], והיינו רווח גדול, וגם מצוה היא, שיש ללווה שכר רווח, שצריך למעות ולסחורה.

ה. מצוה וגוף טהור, נושא אשה ולו בנים.

ארבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בנו

א. אל תדור בשכנציב, משום שהיו ליצנים, וימשכו אותו בליצנות.

ב. ואל תשב על מטת ארמית.

- **י"א** שנתכוון לומר לו, **שלא ישכב לישון בלא קריאת שמע,** שלא תהא מיטתו כמיטת ארמאים, שאינם קוראים קריאת שמע.

- **וי"א** שנתכוון לומר לו, **שלא ישא גיורת,** [משום דאמרינן, גיורא, עד עשרה דרי, לא תבזי ארמאה באפיה].

- **וי"א** שנתכוון למיטת ארמית ממש, כלומר, **שלא ישב על מיטת ארמית, כדי שלא יארע לו מה שארע לרב פפא.** שארמית אחת היתה חייבת לרב פפא מעות, והיה נכנס אצלה יום יום לביתה, כדי לגבות חובו, יום אחד חנקה את בנה, ונתנתו על המטה, וכשנכנס רב פפא אמר לו, שב על המטה עד שאביא מעותיך, וכן עשה, וכשבאה, אמרה, הרגת את בני, וברח מן המדינה.

ג. ואל תבריח עצמך מן המכס, שמא יגלו שהברחת ויטלו ממך כל מה שיש לך.

ד. ואל תעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגם, מפני שהשטן מרקד בין קרניו, כלומר ליבו גס בו ומשתגע, וביאר רבי שמואל שהכוונה לשור שחור העולה מן האגם בימי ניסן שמאחר שהצמחים עולים גס לבו בהם ומשתגע.

שנה רב אושעיא, מרחיקין משור תם חמשים אמה, משור מועד כמלא עיניו.

ומשמו של רבי מאיר שנו, ריש תורא בדקולא [=סל שתולים בו תבן בראשו של השור, ואוכל ממנו], סק לאגרא [=עלה לגג] ושדי דרגא מתותך [=וזורק את הסולם שלא יוכל לעלות אחריך], כלומר, הזהר ממנו הרבה.

ניזוהא דתורא אריה גמלא וארבא

לדברי רב, לחש על השור שלא ינגחנו, "הן הן". ולחש על הארי שלא יבוא עליו, "זה זה". ולחש על הגמל שלא יבוא עליו, "דא דא". ולחש על הספינה שתלך כראוי, "הילני הייא הילא והילוק הוליא".

כן פירש רש"י, שכל אלו לחשים הם. ורשב"ם פירש, שאינם לחשים, אלא גערות שגוערים בהם להבריחם, או שיעשו מלאכתם כראוי, וכן לענין הספינה, כשמושכה בחבל להוליכה בנהר, יאמר הנוסח הנ"ל לזרז המלאכה, כדרך הפועלים שמזמרים במלאכתם.

דברים קשים לדבר אחר

לדברי אביי ששת הדברים הבאים העושה אותם גורם להביא עליו צרעת.

א. עור – כלומר שישן על עור קודם שנגמר עיבודו.

ב. דג – כלומר שאוכל בימי ניסן דג הנקרא שיבוטא.

ג. כוס – כלומר שאוכל שיירי כסא דהרסנא.

ד. חמין – כלומר שרגיל לשפוך על בשרו מים חמים מאוד.

ה. ביצים – כלומר שדורך על קליפות ביצים.

ו. כינים – כלומר שמכבס לבושו ולובשו קודם שיעברו שמונה ימים שהכינים שהיו בו עדיין לא מתו ואוכלות ממנו.

להיכנס לבית שיש בו

חתול ולבית שאין בו חתול

ללשון ראשון כך אמר רב פפא – **בית שיש בו חתול, לא יכנס בו אדם בלא נעלים**, כי החתול הורג נחשים ואוכלם, ויש בנחש עצמות קטנות שנשארות על הארץ, ואם תכנס עצם כזו ברגלו היחפה, אינה יוצאת ממנה, ומסכנת אותו.

וללשון שני כך אמר רב פפא – **בית שאין בו חתול, לא יכנס בו אדם בחושך**, כי מאחר שאין בו חתוך, יש לחוש שיש בו נחש, וכשיכנס בחושך, יכרך בו הנחש בלא שיבחין, ויסתכן.

שלושה דברים צוה רבי

ישמעאל ברבי יוסי את רבי

א. אל תעש מום בעצמך, כלומר לא תבוא לידי מחלוקת ודין ודברים כנגד שלושה בני אדם, כי אם תעשה כן, יעשו עליך קנוניה, שאחד מהם יבוא לתבוע ממך ממון, והשנים האחרים יעידו לטובתו.

ב. ואל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים, כי כשאתה עושה כן, אחרים סבורים שאתה בא לקנות, ואינם באים, ונמצא המוכר נפסד, שלא קנו ממנו.

ג. אשתך טבלה אל תזקק לה לילה הראשונה. ודין זה נאמר בזמן שהיו נוהגים כדין תורה, שאפילו ראתה שבעה ימים, ופסקה, טובלת לערב וטהורה, ואינה יושבת שבעה נקיים על דם נידה. וציוה רבי ישמעאל, שאף שהיא טהורה, מאחר שהיום עוד היה מעין פתוח, יש לחוש שמא תראה דם זיבה בשעת תשמיש, ולכן אין להיזקק לה לילה הראשונה.

שלושה דברים צוה רבי יוסי

ברבי יהודה את רבי

א. אל תצא יחידי בלילה. מפני מלאכי חבלה שיש בלילה, כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ב. ואל תעמוד בפני הנר ערום. שכן שנינו בברייתא שהעושה כן נעשה נכפה.

ג. ואל תכנס למרחץ חדש, [כל שנים עשר חודש ראשונים], שמא תפחת המרחץ ויפול בחלל שתחתיה.

-

המשמש מטתו לאור הנר, יהיו לו בנים נכפים.

המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה

המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה, אם אותו תינוק פחות משנה, והוא ישן בצד רגליו, ואינו מניח עליו ידו, התינוק הזה נכפה.

אבל אם נתקיים אחד מהדברים הבאים, אין התינוק נכפה, והם (א) התינוק בן שנה. (ב) התינוק ישן בצד ראשו. (ג) מניח ידו על התינוק.

יציאת אגרת בת מחלת ומלאכי חבלה בישוב

מתחילה, היו אגרת בת מחלת, היא ושמונה עשרה רבוא של מלאכי חבלה, יוצאים בכל יום, וכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל בפני עצמו.

פעם אחת פגשה את רבי חנינא בן דוסא, ואמרה לו, אם לא שמכריזים עליך ברקיע, הזהרו בחנינא ובתורתו, הייתי מסכנת אותך.

אמר לה, אם חשוב אני ברקיע, גוזר אני עליך שלא תעבורי ביישוב לעולם.

אמרה לו, בבקשה ממך, הנך לי רווח מועט שאוכל ללכת בעולם.

והניח לה לילי שבתות וילילי רביעיות [שאז אין בני אדם מהלכים בחוץ].

שוב פעם אחת פגשה את אביי, ואמרה לו, אם לא שמכריזים עליך ברקיע, הזהרו בנחמני [=אביי] ובתורתו, הייתי מסכנת אותך.

אמר לה, אם חשוב אני ברקיע, גוזר אני עליך שלא תעבורי ביישוב לעולם.

דף קי"ג

ומה שאנו רואים שהם באים ליישוב, אינם באים להזיק, אלא פעמים כשמהלכים במבואות שבילי כרמים, סוסים שלהם בורחים מהם ליישוב, והם באים לתופסם, וחוזרים למקומם.

© כל הזכויות שמורות למחבר יצחק א. הורביץ

טל': 03-6187895

וואצאפ: 050-6877088

דוא"ל bekitsur1@gmail.com

פקס': 153-506-877088

לקבלת ה"בקיצור" בוואצאפ [לחץ כאן](#)

ניתן לתמוך במפעל זה על ידי

רכישת ספרי המחבר באתר אמזון

בקישורים הבאים

[בקיצור ברכות חלק א \(ב-לד\)](#)

[בקיצור ברכות חלק ב \(לה-סד\)](#)

[בקיצור שבת חלק א \(ב-לו\)](#)

[בקיצור שבת חלק ב \(לו-סז\)](#)

[בקיצור שבת חלק ג \(סז-צו\)](#)

[בקיצור שבת חלק ד \(צו-קכט\)](#)

[בקיצור עירובין חלק א \(ב-מא\)](#)

[בקיצור עירובין חלק ב \(מא-עו\)](#)

[בקיצור עירובין חלק ג \(עו-קה\)](#)

חדש

[בקיצור פסחים חלק א \(ב-מב\)](#)

ספרים נוספים מהמחבר

[מוסר אבות על מסכת אבות](#)

[להבין במקרא על פרשיות התורה](#)

[עיטורי ברכה על מסכת ברכות](#)

[ראש שמחתי על ירושלמי בבא קמא](#)

[ראש שמחתי על ירושלמי בבא מציעא](#)

במקום שאין אנשים השתדל להיות איש

אין למפעל זה כל גוף מסייע

אנא

עזרו לנו ותרמו בעין יפה

[לתרומה](#)